
עוזי ברעם

בחמישים השנים הבאות צריכה ישראל למקד את מאמציה בשלושה תחומים עיקריים הדורשים התמודדות: גיבוש הזהות הישראלית, מאבק למען שלום יציב עם שכנינו וביסוס הדמוקרטיה. הנושא הראשון, ואולי המרכזי, שיעמוד למבחן בחמישים השנים הבאות הוא עתידה של הזהות הישראלית. השאלה היא אם הדור הצעיר במדינת ישראל ימאס במדינה ובחברה הנוצרות כאן, אם הניכור החברתי יגדל ויביא לדעיכת החברה הישראלית, או שהציבור ישכיל ליצור אתוס ייחודי שיחזק את שורשיו היהודיים ואת הזדהותו עם המדינה. בראשית הציונות ועם הקמת המדינה היה לציבור החילוני בישראל אתוס הקשור להתיישבות ברחבי הארץ, לתנועה הקיבוצית ולעזרה הדדית. אולם עם השנים נעלם אתוס זה, ובהעדרו יש סכנה כי ללא ערכים מרכזיים תאבד המשמעות לחיים בארץ ישראל.

לחברה החרדית תמיד היה אתוס דתי ברור, לחברה הדתית-ציונית קמו בשנים האחרונות אתוסים דתיים-לאומיים משלה, לתנועה הרפורמית ולתנועה

הקונסרבטיבית יש ערכים וסמלים יהודיים המאחדים את חבריהן, ורק החברה הישראלית החילונית חסרה אתוס ברור ומוגדר.

לצער, גם הזרמים הרפורמי והקונסרבטיבי ביהדות לא השכילו להרחיב את השפעתם בישראל, באופן שיכול היה להעניק משמעות ליהדותם של אזרחי ישראל החילונים. נוסף לכך, יש היום בציבור החילוני התרחקות גוברת מהדת ומהיהדות בשל ההקצנה הדתית וגלי החזרה בתשובה, אשר מגדילים את הניכור בחברה הישראלית.

לאור זאת אני בהחלט דואג לעתידו של הציבור הלא־דתי בישראל. לי יש זיקה חזקה למסורת, כמי שגדל בבית שבו נהגו לבקר בבית הכנסת בחגים, כמי שעם חבריו נמנים רבנים ואנשים דתיים וכמי שגדל בדור שבו חלמו על מדינה יהודית וראו הירוואיות בהקמתה ובקיומה.

אולם הדור הצעיר, שגדל במדינה שהייתה כבר בבחינת עובדה קיימת, מגלה בשנים האחרונות חוסר רצון לתרום למדינה וחוסר היענות לאתגר לסייע להמשך קיומה של ישראל. אפילו בקרב אלה ששירתו בצבא וסיכנו את חייהם קיימת הרגשה שעם תום השירות הצבאי הם סיימו למלא את חובתם למדינה, ומעכשיו היא זו אשר חייבת להם.

נוכח זאת יש צורך בגיבושה של הגדרה חילונית ליהדות, על מנת למנוע את דעיכתה של החברה בישראל. אנו זקוקים ליצירה בשפה העברית, לפיתוח של חינוך עברי הומניסטי בעל משמעות חילונית יותר ולייזום של פרויקטים ציבוריים גדולים, כגון הקמת רשות ישראלית הדומה לרשות של עמק טנסי שבארצות־הברית, מבחינת היצירה, החזון והמימוש.

הנושא החשוב השני הוא שאלת עתיד השלום והביטחון בישראל. אפילו אדם שוחר שלום כמוני אינו יכול לומר בבטחה שבחמישים השנים הבאות נחיה בשלום עם אויבינו, כלשון המקרא: "וגר זאב עם כבש". ההנחה שלי היא כי בעתיד הקרוב לא יהיו מצבים קיומיים קיצוניים: לא שלום מלא עם כל מדינות ערב, ולא מלחמת גוג ומגוג. במקום זאת, אני מעריך, צפויות לנו שנים של מלחמות והסכמי שלום שאולי יופרו, יהיו קשרים עם מדינות ערב ושינויים בישראל.

אנו חיים בארץ בפחדים מתמידים. חלק מהציבור חושש מאושוויץ שנייה, וחלקו האחר ירא מהפונדמנטליזם הערבי המאיים על קיומה של המדינה. איומים קיומיים אלה יקטנו רק לאחר כינונו של שלום אידיאלי. אך לצער, קשה להאמין שנשיג שלום אוטופי שכזה בעתיד הנראה לעין, בשל האיבה ההיסטורית בין ישראל לערבים ובשל הגורמים השונים – היהודיים והערביים כאחד – שאינם

מעוניינים בדו־קיום. לכן מן הראוי שנאמץ גישה שתשלב חתירה לשלום ומידה של זהירות וחשש, מכיוון שהמזרח התיכון לא נשאר סטטי, והעדר עשייה, בבחינת "שב ואל תעשה", יש בו סיכון ביטחוני. שמעון פרס הוא התגלמות של איזון ממין זה; לולא חזונו, לא היה מוקם הכור בדימונה, ומאזן האימה בין ישראל למדינות ערב היה מיטשטש. מנגד, אין לדעת אם שלום לא יוביל דווקא לפירוז גרעיני באזורנו.

מסיבות אלה, בטווח הארוך, רק שלום יציב בין ישראל לערבים יבטיח את קיומה של המדינה. בזכותו עשויה מדינת ישראל להיות למעצמה חברתית, חינוכית, אקדמית, כלכלית ומדעית. אני מאמין שכל היתרונות שלנו יוכלו לבוא לידי ביטוי מלא בעת שלום, אולם גם אם השלום אינו מובטח אנו חייבים לעשות מאמצים גדולים כדי להשיגו. שכן אם ישראל תיאלץ להתמודד עם מלחמות נוספות, בלי שהציבור ירגיש שהייתה חתירה לשלום, קיים חשש של העדר הסכמה לאומית לגבי מערכות קשות לעם ולמדינה.

תוצאת לוואי נוספת אשר עלולה להיות למצב של שלום מלא עם שכנינו היא סיכון שגלים גדולים של תיירות ערבית וקשרים עם מדינות ערב יובילו למגמה של עירוב והתבוללות. אולם סביר להניח שהגורמים הדתיים – הן היהודיים והן הערביים – ינסו למנוע מצב זה.

הנושא השלישי שיהיה עלינו להתמודד עימו הוא חיזוק הדמוקרטיה הישראלית. אני מעריך שחוסנו של המשטר הדמוקרטי יהיה אחת הסוגיות המרכזיות שיעמדו למבחן בשנים הבאות לא רק בישראל, אלא גם במדינות רבות אחרות ברחבי העולם. למרבה הצער, לא כל העם רואה חשיבות עליונה בקיומה של דמוקרטיה חזקה בישראל. חברות השפע שומרות כיום על הדמוקרטיה, אך ייתכן שבעיות כלכליות ופוליטיות בעולם, כגון מחסור במזון, יעוררו כמיהה למשטרים לא־דמוקרטיים.

ומעבר לנושא של קיום משטר דמוקרטי במדינה, ישנה גם השאלה ביחס למידת שמירתן של זכויות האזרח. במגילת העצמאות הוגדרה מדינת ישראל כמדינה יהודית המעניקה שוויון זכויות לכל אזרחיה, ללא הבדלי דת, גזע ומין. הגדרה זו בעיניי היא טובה ונכונה מעיקרה, אולם בפועל עדיין קיימת אפליה של נשים ומיעוטים בישראל, ובהחלט יש עוד מה לשפר בתחום זה.

ועם זאת אני סבור שנשקפת סכנה קיומית למדינת ישראל מן התפישה שלפיה ישראל היא מדינת כל אזרחיה, ולא מדינת לאום יהודית. דעה זו, שתומכים בה גורמים ערביים קיצוניים וזרמים יהודיים פוסט־ציוניים, היא הרסנית

למדינה ולעתידה, ואני מאמין כי מדינה יהודית אשר מכירה במתן זכויות מלאות למיעוטים היא הנוסחה הנכונה הניתנת להשגה, שישראל צריכה לחתור אליה ביובל הבא.

עוזי ברעם הוא חבר כנסת מטעם מפלגת העבודה ושר התיירות לשעבר. מאמר זה מבוסס על ריאיון שנערך עם חבר הכנסת ברעם.